

РОЗДІЛ 6

ПРО ДУМКУ ПАНА ЛОККА ЩОДО НАШОЇ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ*

Томас Рід

У довгій главі про тотожність і відмінність¹ пан Локк висунув багато винахідливих і справедливих спостережень, але й такі, що, я думаю, неможливо відстоювати. Мені слід лише звернути увагу на думку, яку він має щодо нашої *ідентичності особистості*. Учення стосовно цього питання було засуджене єпископом Батлером у короткому есе, розмішеному в кінці його «Аналогії»², із настроями якого я цілком погоджуюсь.

Ідентичність, як було зазначено в розділі 4 цього есе, передбачає протяжне в часі існування окресленої істоти, а тому може застосовуватися лише до речей, які мають існування протяжне в часі. Поки істота продовжує існувати, вона є тією ж самою істотою. Але дві істоти, які мають різний початок або різний кінець їхнього існування, не можуть, вірогідно, бути однією і тією ж. Із цим, я думаю, пан Локк погоджується.

Він зазначає, і дуже справедливо, щоб знати, що мається на увазі під однією і тією ж особистістю, ми повинні розглянути, що означає слово «особистість». Локк витлумачує особистість як розумну істоту, наділену розумом і свідомістю, остання, як він думає, — невіддільна від думки.

*Переклад виконаний за виданням: Reid T. *Essays on the Intellectual Powers of Man*. London: Macmillan, 1941. P. 212-216.

¹ Розвідка про людське розуміння, II 27.

² Дисертація «Про ідентичність особистості».

Із цього тлумачення особистості повинно обов'язково впливати, що поки розумна істота продовжує існувати й бути розумною, вона повинна бути однією і тією ж особистістю. Сказати, що розумна істота — це особистість, але що особистість перестає існувати, поки розумна істота продовжує, або що особистість продовжує існувати, коли розумна істота припиняє, — це, з мого погляду, очевидна суперечність.

Можна було б уважати, що визначення «особистість» повинно досконало з'ясувати природу ідентичності особистості, або, те у чому вона полягає, хоча все ще може виникати питання, як ми дізнаємося та пересвідчуємося в нашій ідентичності особистості.

Пан Локк каже нам, однак, «що ідентичність особистості, тобто однаковість раціональної істоти, полягає тільки у свідомості, і, так далеко, як ця усвідомленість може простягатися назад до певних минулих дій чи думок, так далеко простягається ідентичність цієї особистості. Отже, будь-хто, хто свідомий щодо теперішніх і минулих дій, є та сама особистість, якій вони належать».

Цей погляд має певні дивні наслідки, про які авторові було відомо. Наприклад, якщо та сама свідомість може бути перенесена з однієї розумної істоти на іншу, неможливість чого, на його думку, ми не можемо показати, тоді дві або двадцять розумних істот можуть бути однією і тією ж особистістю. І якщо розумна істота може втратити усвідомленість дій, виконаних нею, що, безсумнівно, є можливим, тоді вона не є тією особистістю, яка вчинила ці дії. Тому одна розумна істота може бути двома або двадцятьма різними особистостями, якщо вона стільки разів втрачатиме свою усвідомленість щодо попередніх дій.

Із цього вчення існує ще один наслідок, який впливає не менш обов'язково, хоча пан Локк, імовірно, не побачив цього. Це те, що особистість може бути, і водночас не бути, тією особистістю, яка виконувала певну дію.

Уявімо хороброго офіцера, якого висікли, коли той був хлопчиком у школі, за пограбування фруктового саду, і який у своїй першій військовій кампанії забрав прапор у ворога та який став генералом у майбутньому. Припустимо також, що повинно бути визнано можливим те, що, коли він узяв прапор, він усвідомлював, що його висікли в школі, і, що коли його зробили генералом, він усвідомлював те, що він узяв прапор, але абсолютно втратив свідомість про те, що його висікли.

Із цього впливає, як стверджує вчення пана Локка, що той, кого висікли в школі, є тією самою особистістю, яка взяла прапор, і той,

хто взяв прапор — це та сама особистість, яка стала генералом. Це слідує звідси, якщо є якась істина в логіці, що генерал — це та сама особистість, яку висікли в школі. Але свідомість генерала не простягається так далеко до того моменту, як його висікли різками, отже, згідно з вченням пана Локка, він не та особистість, яку висікли. Отже, генерал є, і в той же час не є, тією самою особистістю, кого висікли в школі.

По-друге, у цьому вченні можна помітити, що лише не свідомість підміняється пам'яттю, але, ще дивніше, що ідентичність особистості підміняється наслідками, які ми маємо з нашої ідентичності особистості.

Абсолютно правдиво, що мої спогади про те, що я виконав певну дію, є наслідком, що я маю докази того, що я така сама особистість, яка це зробила. А це, я маю можливість думати, і мав на увазі пан Локк. Але сказати, що мої спогади про те, що я зробив певну дію, або моє усвідомлення робить мене тією особистістю, яка це зробила, є, на мою думку, абсурдом занадто грубим, щоб зважати на нього будь-кому, хто надає йому значення. Оскільки це означає приписувати пам'яті чи свідомості дивну магічну силу створення її об'єктів, хоча об'єкт повинен існувати до пам'яті чи свідомості, яка породила його.

По-третє, чи не дивно, що однаковість чи ідентичність особистості повинна полягати в речі, яка постійно змінюється і будь-які дві хвилини не однакова?

Наша свідомість, наша пам'ять і кожна операція розуму — усе це плінуть, як вода в річці, або як сам час. Та свідомість, що в мене є цієї миті, може бути такою самою свідомістю, якою в мене була минулої миті, не більше, ніж як ця мить може бути минулою. Ідентичність може підтверджуватися речами які мають існувати в часі. Свідомість і будь-який вид думки є швидкоплинні та миттєві, і не мають існування протяжного в часі. Отже, якщо ідентичність особистості полягала б у свідомості, з цього, безумовно, слідувало, що жодна людина не є тією ж особистістю в будь-які дві миті свого життя. Оскільки право та справедливість щодо винагороди й покарання засноване на ідентичності особистості, жодна людина не була б відповідальна за свої дії.

Але, хоча я і сприймаю це як неминучий наслідок учення пана Локка щодо ідентичності особистості, і хоча декому може сподобатися цей погляд, я далекий від того, щоб приписувати щось подібне пану Локку. Він був занадто доброю людиною, щоб не відкинути з огидою вчення, яке, як він вірив, згодом прийшло б до такого наслідку.

По-четверте, є багато виразів, уживаних паном Локком щодо ідентичності особистості, які мені взагалі незрозумілі, якщо ми не вважаємо, що він не підміняє однаковість чи ідентичність, яку ми приписуємо певній особистості, ідентичністю, яка, у загальному дискурсі, часто приписується багатьом індивідам одного виду.

Коли ми говоримо, що біль і задоволення, свідомість і пам'ять однакові для всіх людей, ця однаковість може тільки означати схожість або однаковість виду. Але те, що біль однієї людини може бути тим самим індивідуальним боєм іншої людини, не менш неможливе, ніж те, що одна людина повинна бути іншою. Біль, відчутий мною вчора, може бути тим самим боєм, що і сьогодні, не більше, ніж учора є сьогодні. Це ж можна сказати про будь-яку пристрасть і кожну операцію розуму. Той самий тип або вид операцій може бути в різних людей або в однієї і тій же ж людини в різний час, але неможливо, щоб однаково індивідуальна операція була в різних людей або в однієї людини в різні моменти часу.

Отже, коли пан Локк говорить про те, що «одна і та ж свідомість продовжує існування в послідовності різних субстанцій», коли він говорить про те, що, «повторюючи ідею минулого вчинку, із тією самою свідомістю, яку ми мали про нього спочатку», і про «ту саму свідомість, що простягається до дій минулих і майбутніх»³, — ці вирази для мене незрозумілі, якщо він має на увазі не одну і ту ж індивідуальну свідомість, а свідомість, яка подібна, або того самого виду.

Якщо наша особиста ідентичність полягає у свідомості, як ця свідомість не може бути однаковою індивідуально в будь-які дві миті, але тільки того самого виду, з цього можемо зробити висновок, що ми будь-які дві миті не одні і ті ж індивідуальні особистості, але особистості одного і того ж виду.

Оскільки наша свідомість інколи перестає існувати, як і здоровий сон, наша ідентичність особистості повинна припинитися з ним. Локк допускає, що одна і та ж річ не може мати два початки існування; тож наша ідентичність безповоротно зникає щоразу, коли ми перестаємо думати, навіть на мить.

Пер. з англ. О. Є. Оліфер.

Надійшла до редакції 31 липня 2021 р.

 <https://doi.org/10.31812/apd.v0i22.4460>

³ Розвідка про людське розуміння, II 27.10.